
ПОЕТОНИМОЛОГИЯ

І. С. Гаврилюк (Суми)

УДК 81'373.2:82.31(436)

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТОНИМОСФЕРИ РОМАНУ ФРАНЦА КАФКИ «ЗАМОК»

***Реферат.** Стаття розглядає проблему поетонімосфери у романі Франца Кафки «Замок». Аналізується роль поетоніма, вжитого у конкретному контексті, для здійснення інтертекстуального зв'язку, розкриття нових пластів значення тексту. Важливим аспектом є звукова форма власної назви, яка може обумовлювати психологічне сприйняття персонажа.*

***Ключові слова:** ім'я, поетонім, поетонімосфера.*

Творчість Франца Кафки завжди викликала численні дискусії, сприймалася неоднозначно, породжувала різноманітні загадки, трактування з різних позицій (фрейдизму, модернізму, магічного реалізму, юдаїзму, пошуку недосяжного Бога). Написано незліченні праці, присвячені інтерпретації творчості Кафки, однак бракує узагальнених досліджень поетонімосфери прози письменника. На нашу думку, в даний час виникає потреба в таких розвідках, адже розуміння взаємозв'язків поетонімів художнього твору може служити ключем до розуміння авторського задуму. Завданням даного дослідження є виявити можливості поетонімів у побудові інтертекстуального зв'язку з іншими літературними творами, а також виявити роль звукової будови власної назви для її інтерпретації, психологічного сприйняття.

Питання власної назви у «Замку» Кафки не вивчалось комплексно, проте знаходимо окремі згадки, інтерпретації власних імен роману в працях Рьоша, Мартеля, Гармана, Бріджвотера, Азізмохаммаді, Гольдмана, Фікєрта та ін. Однак ці дослідження присвячені більше культурному, релігійному, психологічному аспекту сприйняття «Замку».

«Замок» – останній незакінчений роман Франца Кафки, опублікований посмертно. Роман написано 1922 року. Це була третя спроба написати справді епічний твір, яку він вважав невдалою, як і дві попередні. («Зниклий безвісти» та «Процес»), тому в заповіті попросив найближчого друга Макса Брода знищити рукописи (чого той не зробив).

Роботі над романом передувала тривала пауза у творчості, тому настрій Кафки під час написання «Замку» коливався між екстазом і повною зневірою. «Замок» був останнім твором Кафки, тому в ньому зібрано всі теми і конфлікти, які непокоїли його протягом життя.

Поетонімосфера роману є цікавим об'єктом для дослідження, у якому кожен окремий поетонім тісно пов'язаний з іншим і досить часто не може трактуватися однозначно.

Сам Замок пропонуємо розглядати як ергонім. Німецьке "*das Schluß*" співзвучне "*das Schluß*" – кінець, завершення, замикання. Таким чином назва іще раз підтверджує недосяжність Замку, його замкненість.

Враховуючи антропоцентричність мови, доцільним було б зосередити увагу на антропоетонімах роману. Номінація героїв художнього твору є одним з найскладніших і найважливіших етапів роботи письменника, оскільки він має враховувати не тільки суб'єктивне сприйняття та контекстуальну відповідність імен своїх героїв, але й брати до уваги подвійну сутність кожного імені.

Не маючи свого референційного значення в плані мови, власні імена набувають конкретного значення в мовленні, визначаючи при цьому свої категорійні ознаки. Перша із них полягає в тому, що власне ім'я наповнюється змістом, який містить всі знання комунікантів про об'єкт називання, враховуючи також суб'єктивне ставлення до референта. Другою незмінною характеристикою функціонування власних імен у мовленні слід вважати подвійну сутність імені. З одного боку,

ім'я наділене набором сталих характеристик, що впливають на формування художнього образу, з іншого – емоційне навантаження контексту, у якому вжите те чи інше ім'я, здатне надати різної емоційно-оцінної спрямованості тому самому власному імені.

Кожен поетонім роману – ретельно підібраний, адже несе в собі декілька пластів змісту, які здатні породити нові трактування.

Важливий персонаж роману – Кламм – чиновник із Замку, з яким так домагався зустрічі К. Цей антропоетонім породив численні інтерпретації. По-перше, німецькою це слово має кілька значень: вологий, холодний, вузький, ущільнена, проте ці значення, на нашу думку не наближають нас до розуміння характеру персонажу. Окремі дослідники вдаються до пошуків схожих слів, які могли б щось прояснити. Так, німецьке “*klempern*” – гриміти, шуміти очевидно повинно передавати всю значимість Кламма, німецьке “*klammheimlich*” – таємний – його недосяжність. Досить правдоподібною видається версія про те, що “*klam*” насправді з чеської, якою Кафка добре говорив, і означає не що інше, як “*ілюзія*”. Попри всю значимість Кламма, він залишається для К. лише примарою, до якої неможливо наблизитися.

Нами проведено дослідження, що мало на меті встановити, які асоціації викликає звукосполучення “*кламм*”. Значну роль зіграв фактор фонетичної подібності із російським “*хлам*” – мотлох, що несе негативне значення, проте мають місце цікаві асоціації: прикраси на зразок намиста, дерево, плащ, спокійний, хлопчик, рух затвора гвинтівки, металолом. Дві останні подібні до вже згаданого “*klempern*” – звукові асоціації, асоціація “*хлопчик*” виникає внаслідок домінування приголосних у слові – у слов'янській (як загалом і в європейській) традиції жіночі імена, агентиви на позначення осіб жіночої статі переважно закінчуються голосним. Асоціація “*плащ*” близька до німецького “*Klamotte*” – ганчір'я, одежина, той самий мотлох.

У Кламма щонайменше два секретарі: Ерлангер і Мом. Цікавим у цьому контексті є антропоетонім Мом (нім. *Momus*), що містить алюзію на Мома – божество глузування й лихослів'я давньогрецької міфології. Мом лаяв богів, коли вони давали

дари людям, порадив Зевсові спричинити Троянську війну. За невпинне лихослів'я Зевс вигнав Мома з Олімпу. Інший міф розповідає, що Мом луснув від злості, бо не міг знайти в Афіродіти жодних вад. Секретар Мом хотів занести до протоколу поведінку К., поставити йому кілька питань, однак Кафка іронічно зауважує про марність такого допиту: Мом **уже** написав про К. кілька аркушів досить огидного наклепу, характеризуючи його як корисливу особу, бовдура, ледаря і т. д. і т. п.

Ім'я Ерлангера доцільно було б виводити від німецького *erlangen* – досягати, добиватися, здобувати.

Багато дослідників схильні бачити у романі потужний релігійний мотив. Переважно «Замок» інтерпретують як алєгорію на боротьбу із бюрократією, проте існує ще і теологічна проблематика, на яку вказують саме антропоетоніми: Галатер і Варнава. Ім'я одного зі службовців замку – Галатер, з німецької це слово перекладається також *галати* – союз кельтських племен. Саме Галатія була одним із найперших регіонів, де поширилося християнство завдяки зусиллям апостола Павла та його помічника Варнави [7]. Через це окремі дослідники [6] схильні приписувати К. роль месії.

Ще один антропоетонім із біблійним відтінком – Єремія, проте він говорить про дещо інше. У контексті імен помічників К., Артура та Єремії, виявляємо ставлення автора до ролі імені:

« “Тяжко мені буде з вами, – сказав К., увесь час порівнюючи обличчя своїх помічників, – ну як мені вас розрізнити? Ви ж тільки іменами відрізняєтесь, а взагалі схожі, як... – Він затнувся і ненавмисне додав: – Схожі, як дві змії””. Помічники посміхнулися. “Зазвичай нас легко розрізняють”, – ніби виправдовуючись, сказав один. <...> “Буду поводитися з вами як із однією людиною і називати буду обох Артуром, одного з вас так звать, тебе чи що?” – “Ні, – сказав той, – мене звать Єремія”. – “Байдуже, – сказав К., – все одно обох називатиму Артуром. Пошлю куди-небудь Артура – ви удвох і підете, доручу Артуру роботу – удвох до неї візьметесь...” »

Цими словами К. підкреслює свої суб'єкт-об'єктні відносини з помічниками.

У той самий час не можна вважати випадковою таку номінацію. Як стверджує Курт Фікерт, ім'я Артура можна вважа-

ти іронічною алюзією на відому англійську легенду про короля Артура [4]. Єремія – ім'я юдейського пророка. Помічники можуть бути втіленням протиріч (християнство vs. юдаїзм), які розривали самого Кафку. Впадає в око парність персонажів роману, що може бути вказівкою на протиріччя в баченні світу письменником: Ольга й Амалія, Сордіні й Сортіні, Артур та Єремія.

Підтекст несе в собі антропоетонім *Пені* – димінутив від Йосиф. За сюжетом роману Пепі пропонує К. свою кімнатку, де він би знайшов спокій від зовнішнього світу. В усіх чотирьох Євангеліях є згадка про те, що святий Йосиф Ариматейський віддав свою гробницю для поховання Христа. Тому поетонім *Пені* лише підкреслює біблійну сюжетну лінію роману.

Поетонімосфера роману також включає антропоетоніми та ергопоетоніми, взяті із реального життя. Так, готель для панів (*Herrenhof* – панський двір) має свій прототип – так називалося кафе у Відні, (у народі *Hurenhof* – двір повій), де чоловік Мілени Єсенської (яка виступає у романі прототипом Фріди) зустрічався з друзями. В імені Ольги яскраво вчувається ім'я сестри Кафки Оттли (збережено голосні).

Без сумніву, Кафка хотів щось сказати тим, що імена двох чиновників – Сордіні та Сортіні – відрізняються лише однією літерою, одним звуком. Можливо, така номінація служить типізації, вказівці на безликість чиновницького апарату. Патрік Бріджвотер у своїй книзі «Романи Кафки: інтерпретація» пропонує наступний погляд на цю проблему. Ольга починає говорити К., що у Замку є чиновник Сортіні, на що той відповідає, що чув про нього, він причетний до його призначення на посаду землеміра. Ольга говорить, що К. напевно помиляється, бо Сортіні нічим не примітний, чи не плутає його К. із Сордіні, бо Сордіні добре відомий, у той час як Сортіні для більшості незнаний, дрібний задумливий панок. Проте саме цей Сортіні погубив Амалію та її родину. Розповідь Ольги починається словами “Es gibt einen Beamter, der Sortini heißt,” це звучить як початок казки (“Es war einmal ein Beamter, der Sortini hieß”). Ця фраза підриває віру читачів до реальності подій. Перше питання, яке постає: чи має Ольга рацію? Чи Сортіні знеславив Амалію чи був то Сордіні? Етимологія їх імен

виявляє наступне: Sortini походить від італійського sorte (доля, фатум), у той час, як Sordini пов'язано з італійським sordido (брудний, огидний), sordita (глухота). Дослідник приходить до висновку, що це одна і та сама особа у різних перцепціях. Після того, як Амалія відмовила Сортіні, він ніби перестав існувати. Далі існує тільки Сордіні – глухий до неї [2, с. 314]. Водночас Сортіні (фатум) є передвісником смерті [1, с. 2245], що автор підкреслює описом персонажа: “<...> що особливо впадало в око тим, хто узагалі його помічав, то це його зморшки, їх у нього було безліч, хоч йому, напевно, було не більше сорока, і всі вони ішли віялом від лоба до носа <...>”.

Отже, поетонімосфера роману відіграє суттєву роль в його інтерпретації, а розуміння подвійного значення поетонімів дозволяє зрозуміти не сказане експліцитно. Важливе значення мають міжонімні зв'язки, які є передумовою виникнення поетонімосфери, без яких неможливим було б цілісне сприйняття твору, додаткових нашарувань змісту. Саме дослідження міжонімних зв'язків, як ми вважаємо, має стати перспективним завданням на майбутнє.

ЛІТЕРАТУРА

1. Azizmohammadi Fatemeh. A psychological analysis on Franz Kafka's "The Castle" // Journal of Basic and Applied Scientific Research. – 2012. – №2. – С. 2243-2248
2. Bridgwater Patrick. Kafka's novels. An interpretation. – Amsterdam – New York: Rodopi B. V., 2003. – 368 p.
3. Goldman Peter. The meaning of meaning in Kafka's "The Castle" / Peter Goldman [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.anthropoetics.ucla.edu/ap1502>
4. Fickert Kurt J. Kafka's "Assistants" from The Castle / Kurt J. Fickert [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://journals.hil.unb.ca/index.php/IFR/article/download/13157/14240>
5. Harman Mark. "Digging the pit of Babel": Retranslating Franz Kafka's Castle / Mark Harman [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://research.uvu.edu/albrecht-crane/486RKafka/Harman.pdf>
6. Martel James R. The Messiah who comes and who goes: The "connection without connection" in Kafka's "The Castle" / James R. Martel [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://sts.academia.edu/>

- JamesMartel/Papers/179742/The_Messiah_who_Comes_and_who_goes_The_connection_without_connection_in_Kafkas_The_Castle
7. Rösch G. M. Roman im 20. Jahrhundert. Vol. 8: Das Schloss / G. M. Rösch [Электронный ресурс] // Режим доступа: http://www.idf.uni-heidelberg.de/mitarbeiter/roesch/04_Lehre/WS_05_06/Rhd08schlosstxt1.pdf

Гаврилюк И. С.

ОСОБЕННОСТИ ПОЭТОНИМОСФЕРЫ РОМАНА ФРАНЦА КАФКИ «ЗАМОК»

Статья рассматривает проблему поэтонимосферы в романе Франца Кафки «Замок». Анализируется роль поэтонима, употреблённого в конкретном контексте, для осуществления интертекстуальной связи, раскрытия новых слоев значения текста. Важным аспектом является звуковая форма, которая может обуславливать психологическое восприятие персонажа (Восточноукраинский лингвистический сборник, вып. № 15, 2014, с. 76-82).

Ключевые слова: имя, поэтоним, поэтонимосфера.

Havryliuk I. S.

PECULIARITIES OF THE POETONYMOSPHERE IN FRANZ KAFKA'S "THE CASTLE"

The article deals with the problem of poetonymosphere in the novel "The Castle" by Franz Kafka. We analyse the role of poetonyms used in particular context for creating intertextuality, developing new layers of text meaning. The important aspect is the sound form of a proper name, which can determine the psychological perception of a character (East-Ukrainian linguistic collection, ed. № 15, 2014, p. 76-82).

Key words: name, poetonym, poetonymosphere.